

Sądownictwo międzynarodowe

Organy sądowe dla państw

Głównym podmiotem prawa międzynarodowego publicznego są państwa, pomiędzy którymi dochodzi często do sporów. Każde z państw jest suwerenne i posiada immunitet jurysdykcyjny, to oznacza, że nie można pozwać danego państwa przed organami innego państwa, np. Polska nie może pozwać Federacji Rosyjskiej przed swoimi sądami czy sądami państwa trzeciego. Jednak, jeśli spór dotyczy kwestii prawnych, może być on rozstrzygnięty przed międzynarodowymi organami sądowymi, specjalnie w tym celu utworzonymi. Najważniejszym z nich jest **Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości**, który jest jednym z głównych organów Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Warto pamiętać, że istnieją znaczne różnice pomiędzy stałymi sądami międzynarodowymi, takimi jak MTS a sądami arbitrażowymi. Najważniejsze z nich, przedstawiono w poniższej tabeli:

	Organ sądowy - Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości	Organ arbitrażowy - Stały Trybunał Rozjemczy
Skład	Wybierani na określoną kadencję sędziowie międzynarodowi – państwa co do zasady nie mają więc wpływu na to, kto będzie ich sędzią	Arbitrzy – państwa same wybierają arbitrów, mają więc wpływ na to, kto ich sędzi
Charakter	Organ stały	Organ ad hoc (tworzony dla rozwiązania konkretnego sporu)
Prawo	Trybunał sędzi na podstawie prawa międzynarodowego (konkretne źródła prawa międzynarodowego są wskazane są w statucie)	Państwa decydują, na podstawie jakiego prawa mają orzekać arbitrzy
Procedura	Określona w statucie MTS oraz w regulaminie trybunału – państwa nie mogą jej zmienić w danym postępowaniu	Państwa decydują, jaka będzie obowiązywać procedura w danym sporze

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości wydaje dwa rodzaje orzeczeń:

- wyroki w sprawie sporów prawnych między państwami (tylko państwa mogą występować jako strona sporu, osoba fizyczna czy prawna nie mogą korzystać z tej instytucji),
- opinie doradcze na temat kwestii prawnych, wydawane na prośbę organów i organizacji wyspecjalizowanych Narodów Zjednoczonych.

Państwa, chroniąc swoją suwerenność, nie zgodziły się na obowiązkową jurysdykcję Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w każdym przypadku sporu prawnego. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości więc może się zająć daną sprawą tylko w trzech przypadkach, a mianowicie, kiedy:

- w umowie międzynarodowej znalazła się odpowiednia klauzula jurysdykcyjna, czyli takie postanowienie, zgodnie z którym spory na tle danej umowy ma rozstrzygać Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, taka klauzula znajduje się np. w Konwencji w sprawie zapobiegania i karania zbrodni ludobójstwa z 1948 r.
- wszystkie państwa, których spór prawny dotyczy podpiszą specjalne porozumienie, na mocy którego poproszą Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości o rozstrzygnięcie ich sporu prawnego,
- państwo podpisało specjalne oświadczenie (tzw. klauzulę fakultatywną), zgodnie z którym dany rodzaj sporów prawnych, w które będzie zaangażowany ma rozstrzygać Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości, z tym że, aby MTS mógł rzeczywiście zająć się daną sprawą, musi stwierdzić, że druga strona sporu podpisała takie samo oświadczenie.

MTS orzeka na podstawie prawa międzynarodowego. Może orzekać również na zasadzie słuszności, jeśli państwa strony sporu wyrażą na to zgodę, do tej pory nigdy do tego nie doszło.

W Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości zasiada 15 sędziów wybieranych na 9 lat, obecnie nie ma wśród nich Polaków. Sędziowie powinni być niezależni, reprezentować najwyższy poziom wiedzy i moralności. Informacje m.in. na temat orzecznictwa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, jak i jego poprzednika Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej są dostępne na www.icj-cij.org.

Organy sądowe dla osób fizycznych

Osoby fizyczne mogą występować przed różnego rodzaju trybunałami międzynarodowymi. Jednym z nich są organy zapewniające przestrzeganie praw człowieka, takie jak **Europejski Trybunał Praw Człowieka**. Przed tym trybunałem osoba fizyczna skarży państwo, które organy jego zdaniem naruszyły jego prawa. Przed ETPCz nie można więc pozwać prywatnego przedsiębiorcy albo osoby fizycznej. Trybunał ten może orzec jedynie, że prawo danej osoby zostało naruszone i zasądzić odszkodowanie za straty materialne i moralne, nie może jednak np. przywrócić do pracy czy zmusić bezpośrednio państwo do zmiany prawa. Osoba fizyczna może skorzystać z możliwości pozwania danego państwa przed ETPCz, tylko wtedy, gdy dane państwo wyraziło zgodę na wykonywanie jurysdykcji przez ten trybunał w stosunku do niego.

Kolejny rodzaj międzynarodowych trybunałów, przed którymi mogą stanąć osoby fizyczne to trybunały karne. Ich historia wiąże się z procesami przed **Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym** w Norymberdze oraz **Międzynarodowym Trybunałem Wojskowym dla Dalekiego Wschodu** w Tokio. Trybunały te sądziły odpowiednio obywateli Niemiec i Japonii za zbrodnie przeciwko pokojowi, zbrodnie przeciwko ludzkości oraz zbrodnie wojenne. Ich działalność spotkała się z ostrą krytyką, gdyż zarzucono im, iż są sądami zwycięzców (nie sądziły zbrodni popełnionych przez aliantów, takich jak bombardowanie Drezna czy Hiroszimy i Nagasaki, gdzie zginęło setki tysięcy cywilów) i

stosowały prawo, które zdaniem wielu nie obowiązywało w czasie II wojny światowej (np. definicja zbrodni przeciwko pokojowi czy przeciwko ludzkości zostały opracowane po raz pierwszy w porozumieniu londyńskim z 1945 r. a mimo to Niemcy i Japończycy odpowiadali za te zbrodnie).

W czasie prac trybunału norymberskiego i tokijskiego wykształciły się pewne podstawowe zasady międzynarodowego prawa karnego, które obowiązują do dzisiaj. A mianowicie:

- każdy odpowiada indywidualnie za zbrodnie, których się dopuścił
- żadne stanowisko, **immunitety**, przywileje nie chronią przed odpowiedzialnością (zasada ta nie dotyczy sądów krajowych)
- działanie na rozkaz nie zwalnia z odpowiedzialności.

Obecnie osoby fizyczne mogą być sądzone za takie zbrodnie jak zbrodnie wojenne, ludobójstwo czy zbrodnie przeciwko ludzkości przed:

- sądami krajowymi,
- sądami międzynarodowymi,
- sądami umiędzynarodowionymi.

Wśród sądów międzynarodowych można wymienić trybunały tymczasowe takie jak **Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii** z siedzibą w Hadze oraz **Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy** z siedzibą w Aruszy (Tanzania), które najprawdopodobniej zakończą prace do 2015 r.. Zostały one powołane przez Radę Bezpieczeństwa ONZ odpowiednio w 1993 i 1994 r. Sądzą osoby fizyczne za:

- zbrodnie wojenne
- zbrodnie przeciwko ludzkości
- ludobójstwo.

Ich dorobek orzeczniczy po ponad 15 latach prac jest imponujący, wśród oskarżonych znaleźli się najwyższy przedstawiciele władz państwowych. Wszelkie informacje na ten temat są dostępne na www.icty.org oraz www.unictt.org.

W 1998 r. podpisano statut **Międzynarodowego Trybunału Karnego**, który wszedł w życie 1 lipca 2002 r. Najważniejsze różnice pomiędzy MTK a MTKJ i MTKR przedstawia poniższa tabela.

	MTK	MTKJ, MTKR
Podstawa prawna	umowa międzynarodowa	decyzja Rady Bezpieczeństwa ONZ
Związek z ONZ	Formalna niezależność od ONZ, choć Rada Bezpieczeństwa może wpłynąć na wszczęcie lub zawieszenie postępowania.	Organ pomocniczy
Okres funkcjonowania	organ stały	organ tymczasowy
Stosunek do postępowań krajowych	komplementarność (tzn. że MTK zajmuje się sprawami, tylko wtedy, gdy sądy krajowe nie są w stanie ich przeprowadzić)	pierwszeństwo przed sądami krajowymi
Jurysdykcja rzeczowa	zbrodnie wojenne zbrodnie przeciwko ludzkości ludobójstwo	zbrodnie wojenne zbrodnie przeciwko ludzkości ludobójstwo

	ewentualnie: zbrodnia agresji	
Jurysdykcja czasowa	Zbrodnie popełnione po 1 lipca 2002 r.	W przypadku MTKJ zbrodnie popełnione po 1 stycznia 1991 r., w przypadku MTKR zbrodnie popełnione w 1994 r.

Międzynarodowy Trybunał Karny może sądzić zbrodnie wojenne, zbrodnie przeciwko ludzkości, czy ludobójstwo, jeśli:

- zostały one popełnione na terytorium państwa, które jest stroną statutu MTK,
- zostały one popełnione przez obywateli państwa, które jest stroną statutu MTK,
- Rada Bezpieczeństwa przekaze daną sytuację do zbadania MTK,
- Państwo, które nie jest stroną statutu przekaze sprawę do rozpatrzenia MTK na podstawie specjalnego porozumienia.

A zatem istnieje możliwość, że obywatele państwa, które nie ratyfikowało statutu MTK (jak przykładowo USA, Rosja, Chiny) będą sądzeni przez ten trybunał, jeśli popełnią zbrodnie na terenie państwa, które jest stroną statutu MTK (np. w Polsce) lub gdy sprawę przekaze państwo obywatelstwa zbrodniarza albo taką decyzję podejmie Rada Bezpieczeństwa (skoro jednak wymienione państwa są stałymi członkami Rady Bezpieczeństwa jest to mało prawdopodobne rozwiązanie).

Obecnie przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym toczą się postępowania w sprawie zbrodni popełnionych na terenie Demokratycznej Republiki Konga, Ugandy, Darfuru (Sudan), Republiki Środkowoafrykańskiej, zob. więcej na www.icc-cpi.int.

Postępowania w sprawie zbrodni międzynarodowych przed sądami krajowymi, jak i międzynarodowymi mają swoje zalety, ale i wady. Najważniejsze przedstawiają poniższe tabele.

Sądy krajowe	
Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> • niskie koszty funkcjonowania, • możliwość uczestniczenia w procesie ofiar zbrodni, • łatwość dostępu do świadków, dowodów, • możliwość uczestniczenia i obserwowania procesu przez społeczność lokalną. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak bezstronności, • brak niezależności sądu od innych władz danego kraju.

Sądy międzynarodowe	
Zalety	Wady
<ul style="list-style-type: none"> • bezstronność • obiektywizm • profesjonalizm 	<ul style="list-style-type: none"> • duże koszty funkcjonowania • utrudniony dostęp do świadków, dowodów itp. • utrudniony dostęp dla ofiar (ze

	względu na koszty) <ul style="list-style-type: none"> • wizerunek organu narzuconego przez siły zewnętrzne
--	---

Dlatego też Organizacja Narodów Zjednoczonych zaangażowała się w tworzenie sądów umiędzynarodowionych, inaczej zwanych mieszanymi lub hybrydowymi. Są to sądy krajowe, w których składzie sądzącym znajdują się obok sędziów krajowych, również międzynarodowi. Głos tych ostatnich jest decydujący, jeśli chodzi o uznanie winy lub niewinności podejrzanego. Ma to być próba połączenia zalet sądów krajowych i międzynarodowych. Sądy umiędzynarodowione powstały już m.in. w Sierra Leone (www.sc-sl.org) czy w Kambodży (www.eccc.gov.kh).

Autor: dr Patrycja Grzybek